

עומק הפשט

עיונים בראש"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך י"א

פ' בשלה

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
08-6882799 / 050-4125205
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

"ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע
אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'" (יד, י)

**וילעקו – תפשו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר 'אל
המקום אשר עמד עם'; בלחך 'לשוח בצהה'; ביעקב 'ויפגע
במקום':**

לפום ריהטא, כוונת רש"י היא פשוט להשמיענו ש"ויצעקו" כאן פירושו (לא שבאו
בדברי טענה ותרעומת כו', אלא) שהתפללו – וכמו שהתפללו אבותיהם: אברהם, יצחק
ויעקב¹.

אבל אם זו כוונת רש"י, היה לו לכתוב בפירוש: "ויצעקו – ויתפללו"; ומזה שלא
כתב כן משמע שזה שהתפללו הוא דבר הפשוט (ולא זה מה שבא רש"י לחדש), וכוונת
רש"י היא לחדש לנו על אופי תפילתם שהיתה דומה לתפילת האבות, והענין צריך
ביאור.

גם יש לדקדק בלשון רש"י: "אומנות אבותם" - וכי כיצד נופל על תפילת האבות
לשון "אומנות"?

[ובפרט שלפי "פשוטו של מקרא", הרי "אומנות" האבות – כלומר: התעסקותם הקבועה – היתה
ברעיית צאן, כמפורש בתורה].

התפילות הגלויות – נעלמו

ויובן בהקדים התמיהה הפשוטה – בהכתובים שמביא רש"י על תפילת האבות:

1. וראה במפרשי רש"י על אתר.

לכאורה, כשרש"י רוצה להוכיח שהאבות נהגו להתפלל לה', הרי ישנן כמה תפילות ידועות של האבות, המפורשות ב"פשוטו של מקרא":

באברהם – בפ' וירא² מספר הכתוב באריכות כיצד אברהם הרבה בבקשות ותפילות בעד סדום ועמורה; ביצחק – בפ' תולדות מסופר³ "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא", שהפירוש בזה הוא (כדברי רש"י) "הרבה והפציר בתפלה .. זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת"; וביעקב – בפ' וישלח⁴ מפורשת תפילתו להינצל מיד עשו: "אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק .. הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו'".

אולם רש"י לא הביא תפילות אלו כלל, ובמקומן הביא כתובים שבהם מופיע ענין התפילה ברמז בלבד:

באברהם – במקום להביא את הכתוב המספר על התפילה עצמה שהתפלל על סדום ועמורה, מביא רש"י את מה שנאמר בסיום הענין (לאחר שסדום ועמורה כבר נהפכו): "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'"⁵;

ביצחק – במקום להביא את תפילתו המפורשת שהתפלל לזכות לבנים, מביא רש"י את מה שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה"⁶, שאין מפורש בו ענין התפילה ורק נרמז בלשון "לשוח"⁷;

וכן ביעקב – במקום להביא את תפילתו הגלויה "הצילני נא מיד אחי", מביא רש"י את מה שנאמר "ויפגע במקום"⁸, שלפי פשוטו יש לו משמעות אחרת לגמרי, ורק שדרשו מהלשון "ויפגע" שיעקב התפלל⁹.

2. יח, כג ואילך.

3. כה, כא.

4. לב, י.

5. וירא יט, כז.

6. חיי שרה כד, סג.

7. "כמו 'שפוך שיחו'" – רש"י שם.

8. ויצא כח, יא.

9. "כמו 'ואל תפגע בי'" – רש"י שם.

[ולהעיר¹⁰, שמקור דברי רש"י הוא במכילתא ובמדרש תנחומא על אתר, אבל לענין אברהם שינה רש"י מדבריהם, כי שם הובאו כתובים מפ' לך לך¹¹ שבהם מפורש שאברהם "קרא בשם ה'", ואילו רש"י נקט הכתוב "אל המקום אשר עמד שם" שענין התפלה אינו מפורש בו].

תפילה בלי השבון

וביאור הענין:

הקושי שעמד בפני רש"י הוא - תפילה זו מה היא עושה? ! הלוא הקב"ה הבטיח לישראל כמה פעמים שיציאת מצרים היא על מנת שיבואו לארץ ישראל¹², וכבר ראו במו עיניהם את המכות שהביא הקב"ה על המצרים ויציאת מצרים ביד רמה, ואם כן איך עלה על דעתם חשש שיאכדו עתה ליד הים עד ש"צעקו"? !

וממה נפשך: אם האמינו בהבטחת הקב"ה - אין צורך להתפלל, ואם היה חסר להם באמונה - למה להם להתפלל?

וליישב זה מפרש - "תפשו אומנות אבותם", שבזה מחדש לנו שענין התפילה אצל האבות היה בגדר "אומנות", היינו, שזו היתה דרכם להתפלל בכל עת להקב"ה, גם כשאינם בעת צרה או מצב מיוחד הדורש תפילה¹³.

וכך נהגו בניהם אחריהם כשראו את המצרים רודפים אחריהם - שאף שמצד ה"חשובן" לא היה צורך בתפילה זו, שהרי מובטחים ועומדים הם, מכל מקום "תפשו אומנות אבותם" והתחזקו בתפילה.

ומעתה מדוייק להפליא זה שרש"י לא הביא את אותן תפילות ידועות של האבות - תפלת אברהם על סדום ועמורה, תפלת יצחק לזכות לבנים, ותפלת יעקב להצלתו מיד עשו - כי תפילות אלו היו שביקשו בקשה מיוחדת לעת הצורך;

אולם מה שנוגע לעניננו הן דוקא אותן תפילות שרמז עליהן הכתוב ("אשר עמד", "לשוח", "ויפגע") - ששם היו במצב שלא היתה סיבה מיוחדת להתפלל, והן המוכיחות

10. וכן העיר בנחלת יעקב ועוד.

11. יב, ח; יג, ד.

12. שמות ג, יז. וארא ו, ח. בא יב, כה. פרש"י יב, כז.

13. ולהעיר ממאמר חז"ל (ברכות כא, א): "הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו".

אשר ענין התפלה אצל האבות היה בדוגמא של "אומנות", התעסקות באופן תמידי, גם מבלי קושי או צורך מיוחד.

[ולפי דרכנו מיושב בפשטות זה שבפ' שמות, שגם שם מסופר על זעקת בני ישראל בתפילה: "ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה"¹⁴, לא פירש רש"י ש"תפשו אומנות אבותם" - כי שם היתה זו תפלה בתוכן של בקשה מיוחדת: התפללו לה' להושיעם ממצוקתם, ואין זה שייך לזה שהאבות התפללו בתור "אומנות" קבועה].

מאמינים או מתלוננים?

והנה, לפי כל הנ"ל היתה תפילת בני ישראל אז במדריגה נעלית – וכעין תפילת האבות; אמנם לכאורה קשה, שהרי מיד לאחר מכן נאמר שהתלוננו בני ישראל ודיברו שלא באופן הראוי¹⁵: "ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים.. כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר!"

ויש ליישב בכמה אופנים:

מי שאמר זה – לא אמר זה. וכן פירש בבאר בשדה: "הכשרים שבהם, המכונים בשם 'בני ישראל', הן הם שצעקו אל ה' ותפסו אומנות אבותם, אבל הערב רב והפחותים שבהם הן הם שאמרו אל משה 'המבלי אין קברים'".

יתכן שהיו אלו אותם האנשים, ולאחרי שצעקו ולא נענו – אזי התחילו להתאונן.

אפשר לומר עוד, שבאמת דיבורי התלונה לא באו מחמת העדר האמונה בה', אלא שדיברו כן מחמת מצבם הדחוק, וכטבע אדם הנמצא בעת מצוקה שיוצאים מפיו דברים קשים בלי דעת, ולכן אמרו רז"ל "אין אדם נתפס בשעת צערו"¹⁶.

14. ב, כג.

15. יד, יא"ב.

16. בבא־בטרא טז, ב.

וכן משמע לכאורה מדברי רש"י בהמשך הענין¹⁷, שאמר הקב"ה למשה: "דבר אל בני ישראל ויסעו", "כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים"; ומשמע שהאמונה בהבטחת הקב"ה היתה בתוקף אצלם, ודו"ק.

(ח ל ק י א - ב ש ל ח א)